

לב לדעת

אביב הגיץ
פסח בא

יציאת מצרים

תישאר לעד

האביב

של כל העמים כולם

"איך יודעים שבא אביב? מסתכלים סביב סביב...." וגם "שמחה רבה שמחה רבה אביב הגיע פסח בא" מלווים אותנו משחר ילדותינו. ישנה ציפיה לליל הסדר, יש מפגש משפחתי, ודודים, ואפיקומן.

כשאנו מתבגרים אנו למדים לדעת את עומק מקורה של אותה שמחה רבה. את האביב בנשמה. את עת הדודים. את עבודת ה' מתוך אהבה המתעוררת בשנה המתחילה בניסן. את הספירה ליציאת מצרים את ראשית היותנו לעם וחיבורנו לכל הדורות מיציאת מצרים ועד היום, את הזכות הגדולה לקרוא "לשנה הבאה בירושלים הבנויה" כאן בירושלים ההולכת ונבנית.

לעתים קרובות ההכנה לפסח מתעמעמת בשבועיים לחוצים שבהם צריך "להספיק את החומר" שהפסדנו בחודש אדר, לנקות את הבית, לחסל את החמץ שנותר ממשלוחי המנות; בעוד חג הפורים הוא חג של גלות, חושך, שעבוד וחורף פסח כולו אור, גאולה, ניסים גלויים, חירות וקשר ישיר ובלתי אמצעי, שיר השירים.

בסדנא זו אנו מבקשים להאיר נקודות הקשורות בחג הפסח, חג האביב, חג המצות, זמן חירות נו.

לבדוק איפה הן נוגעות בנו באופן אישי ובאופן לאומי. ליצור ציפייה לקראת החג ועניין בתכנון ולהבין באיזה אופנים ניבנה ונצמח מהחג הקרב ובא.

בסדנא 11 תחנות שתפורטנה בהמשך. עם זאת, האווירה הנוצרת בחדר היא יותר מסך חלקי התחנות השונות, קטעי המקורות קורמים עור וגידים והופכים למציאות מוחשית שאפשר להיות לחלק ממנה ועצם העיצוב מותיר זיכרון חיובי, רושם נפשי ורצון להתקרב יותר ולהתעמק בתכני החג הקרב מסריו וערכיו.

אנו מקווים ליצור חשק להתעמק ולהבין שיש מקורות רבים המסבירים כל צעד ושעל הקשור בחג/ים ואיך זיל גמור.

מספר נקודות שכדאי לשים לב אליהן:

א. כל "תחנה" בסדנא יכולה להוות "שיעור חינוך" שלם העומד בפני עצמו. מורה יכול להחליט לפני או אחרי הסדנא להרחיב תחנה אחת ואותה לקיים באופן פרונטלי/ תוך דיון במעגל כדי להעמיק ולהרחיב בנקודה זו דווקא. העיקרון של "מזנונים" שונים שבהם התלמיד עובר בעצמו, מול עצמו, בקצב שלו, נועד להמחיש את המסר שהעולם הערכי/ התורני של כל ילד מסור לו עצמו והאחריות לבנות ולהיבנות חלה עליו מול עצמו. יש במבנה זה של השיעור העברת הסמכות והאחריות מהמורה נושא המטען והמסר שצריך "להעביר" לתלמיד, אל הלומד עצמו שצריך "לשוטט", לקרוא, לחקור, לחשוב- וזה מדמה הרבה יותר את המצב האמיתי בחיים, במיוחד אחרי התיכון.

יש מספר דרכים לעצב את הסדנא באופן שתלמיד יוכל לעבור מתחנה לתחנה לבד וללמוד בשיטת "עשה זאת בעצמך"- המקורות, השאלות, השירים והחפצים נמצאים על השולחנות באופן כזה שהתלמיד מבין מה עליו לעשות בלי תווך של המורה. בה בעת המורה חופשי ומשוחרר לעבור בין תלמידים, לשוחח עמם באופן פרטני, לשמוע מה הם חושבים, לפתח שיח בין שניים- שלושה תלמידים שנמצאים באותה עת באותה תחנה. קבוצות אקראיות נבנות ומתפרקות בהתאם לקצב ולעניין. (האתגר הקיים בכל כיתה, התייחסות לפרט תוך שימור עבודת הכלל, מקבל כאן פתרון).

ב. הדיון והעיון בחג הפסח מהווים דוגמא לסדרת שיעורים, שהמסר שלהם הוא שהבנייה הרוחנית מתחילה מאורחות החיים שאנו ותלמידינו מקיימים ממילא, מתוך העמקה ומציאת המשמעות הפנימית והרלוונטית לכלל ולפרט של מעשים

ומנהגים שנתפשים לעתים כמובנים מאליהם ולעתים אפילו,

חלילה, כסת מיים או נדושים.

אנו מאמינים ומקווים שהכנה מתאימה לחג, לשבת, לתפילה ולכל אורחות החיים ההלכתיים, שמקשרת בין הכאן והעכשיו לבין התכנים העומדים ביסודם של מעשים אלו ומשתקפים בהם, יעמיקו בע"ה את החוויה הדתית ואת ההזדהות והחיבור למעשים שעלולים להתפשט כמצוות אנשים מלומדה.

ג. כל כיתה וכל חברה יש בה הטרוגניות. מבנה הסדנא מאפשר הנגשה של יסודות ורעיונות ברמות שונות. כל תחנה אפשר לחוות מכוונים שונים וכל תלמיד ייקח ממנה את המתאים לו. העיצוב, השיר, הסיפור, או דף המקורות. שילוב במינונים שונים מכל מרכיב בהתאם לאופיו ומבנה האישי שלו. מכיוון שיש תחנות רבות ובכל אחת מהן מתודה שונה, התלמיד ימצא את התחנות שיותר מתאימות לו. בבחינת "אלו ואלו דברי אלוקים חיים" - (ורב שלום בנייך על פי הסבר הרב קוק זצ"ל). כל מורה יכול להוסיף דפי מקורות שונים שאסף ויצר עם השנים - באווירה מנגישה. במקום לענות תשובות על שאלות שטרם נשאלו, לעורר את השאלות (זו מצוות הפסח וזו הדרך שחז"ל מנחילים כדי לקיים "והגדת לבנך" ואף לעצמך) ואז להציע תשובות ברמות שונות ובאופנים שונים. יישום מלא של תפישת "ארבעת הבנים" שכל אחד מהם זקוק לשיטה, לדרך ולתכנים משל עצמו, שכולם נובעים מאותו שורש. כך אתה יכול כהורה/ כמחנך ליישם המלצה/דרישה זו של פנייה לשונות, מיוחדות, מורכבות, חד פעמיות של כל תלמיד ותלמיד. אפשר להוסיף תחנות או להוריד תחנות וכן להמציא תחנות אחרות בהתאם לאוכלוסיית התלמידים.

ד. סדנא זו אמנם עוסקת בחג הפסח אך היא מהווה קריאת כוון ודוגמא לאופי של שיעור, סוג השאלות שאנו רוצים לשאול, אופי הדיון והשיח שאנו מבקשים ליצור ולקיים. ניתן לקחת מהסדנא חלק מהתחנות שמתאים לדון בהן גם בהקשרים אחרים במשך השנה.

התרגלנו לאירועים שבהם המזון מוגש באופן אסתטי ו"מושקע"- אנו מאמינים שהמזון לנפש ראוי לו לקבל הגשה לא פחות מסקרנת, מעוררת עניין ותאבון. ליצור "מזנונים" של תוכן, ירידים של רעיונות. לשדר שפע, יופי, חן והדר ולקיים את דברי הנביא ישעיהו "הנה ימים באים... לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה'..." להשביע את התיאבון הרוחני, לגרות אותו ולעורר אותו בחזקה.

אחרי כל 2-3 תחנות אפשר להתכנס לדיון ועיון, להתפזר שוב לתחנות וחוזר חלילה. כל מורה ינווט בכיתתו את יצירת החוויה ועיבודה בו זמנית או בהדרגה.

ה. "דף העבודה המלווה"- בכל סדנא עלינו לחשוב על הארגון ועל האופן שבו תלמיד מבין מה עליו לעשות בחדר בלי הסברים מורכבים שדורשים הקשבה למורה והיענות להוראותיו. במיוחד סדנא זו שעוסקת במהות החירות, בבחירה חופשית, באחריות אישית ובחוויה של היות "עבד ה'" ולא משועבד לבשר ודם.

האתגר היה לעצב דף שברור ממנו שהשאלות הן לעצמי. שרבוטים בכתב יד שמזכירים מעין יומן אישי. שרטוט מפת החדר עם חיצים היוצאים מכל תחנה, מדמה את מפת העולם, את היותנו מנווטים בתוך אוקיינוס של אפשרויות ומתווים דרך בתוכו. הדגשת תחושת ותודעת

הבחירה. (הפוך מדף שמזכיר בחינה שבה יש בוחן חיצוני, המורה, שכותב מה עשיתי נכון או לא נכון, ובה יש תשובה נכונה אחידה

לכל תלמידי הכיתה. יש כאן חידוד האמירה שמורים ותלמידים

כאחד עומדים יחד מול ריבונו של עולם ומחפשים בצוותא מסילות

העולות בית א-ל. המורה מנחה, מדריך, מייעץ).

ברוך/ה הבא/ה לסדנת הכנה לחג הפסח!

תוכלו/י לעבור בתחנות השונות לבד או עם חברים/חברות.

לקרוא, ללמוד, להתרשם, לשמוע, להריח, "לשזום", להרהר, לחשוב ולכתוב.

את/ה מוזמנ/ת להיצטר בדף הזה כדי לגבש מחשבות על פי שאילת שאנו שאנו

(אין חובה לענות על כולן) ולשתף בהגהים שלך שינבצו מהחוויה.

" יציאת מצרים תישאר לעד האביב של כל העמים כולם" (הרב יקותיאל זצ"ל).

האם זה רק "מקרה" שיציאת מצרים התרחשה באביב? (מה הקשר המהותי בין

אביב ליציאת מצרים?) מה מתכני החג היה נכבד או חסר אילו חגגנו אותו בקיץ,

בחורף או בסתיו?

למה זה כל כך חשוב שאנו אפילו מצברים שנים כדי לשמור את חודש האביב? מה

יש בו באביב שצורך או מאפיין לנו להרגיש כל שנה התצורות ויציאה ממצרים?

(בתחנה זו מוזגים שירי אביב וקטעי מקורות)

תיאטרון "בכל דור ודור".

בתחנה זו מספר אפישודים תוכלי/ לבחור בכללן או בחלק מהן...

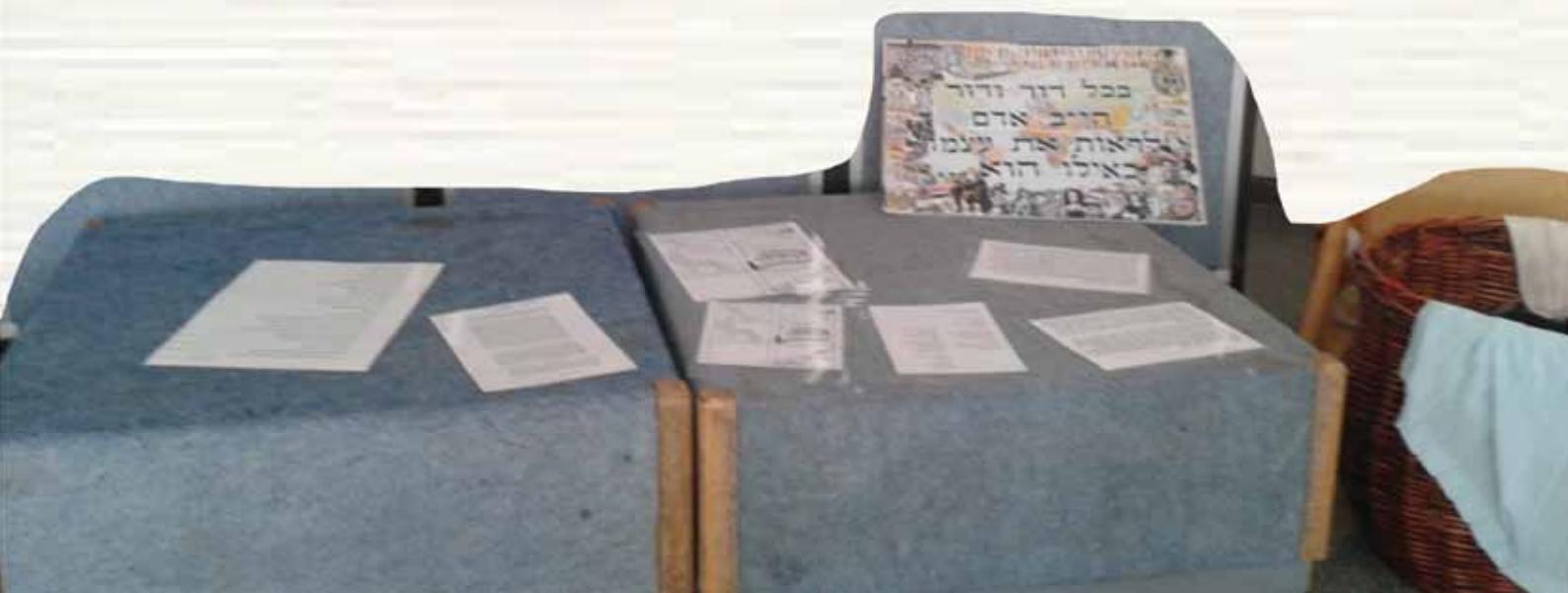
"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממזרים". יש במשפט זה תבונה
שכל יהודי יראה עצמו כחלק מרצף הדורות, כחוליה בשרשרת. האם אתה מרגיש/ה כך?
איך אפשר להרגיש כך?

קרא/י את הציטוטים המרגשים של צ'כר ויצמן ודוד בן גוריון ואת השיר של הרב קרליבק על
ליל הסדר האחרון בגאט ורשה. מה משותף להם? כיצד הם נתנים מענה לשאלה ששאלנו?
לד בבמה מצויות תחושות רבות... תוכלו להמחיש סצנה מיצאת מזרים ולהציג לחברים/
לחברות. כמו כן ניתן להתחפש ולהצטלם בפוכה שמשתקפת בסוף או אמירה מתוך ההלכה
של פסח.

קרא/י את הציטוט מתוך ספרו של פרופ' אליצ'ר שבייד "ספר מחזור הזמנים" - באיזה
מובן נכון לקרוא לליל הסדר "דרמה יוצרת"? באיזה אופן חוויית "בכל דור ודור" מתעצמת
על ידי "ההצגה"?

השיר של אמנון ריבק מכוון לסוג נוסף של חוויית "יצאת מזרים" - מהי? האם יש לה חוויה
כזו? מזרים שתרצו לצאת ממנה? ירושלים?

ייתכן ותרצו לבחור אחת מפישודים הדרמה המוצגת בתחנה ולחשוב עליהן יחד.

בבואת ישראל ממזרים בית יצקב מצם אוצ"י.

שולחן זה מלא מוצגים שמאלכרים את מזרים הצתיקה. מה את/ה יודעת על התרבות המזרית שממנה יצאנו? מה היית רוצה לדעת לגביה?

מדוע שכירת היציאה ממזרים כה חשובה בדת שלנו? מה בדיוק צריך לכבד?

חשבו על הזמנים שבהם אנו מכירים את יציאת מזרים (כמו בשבת בקידוש...)

במילים...)- למה את/ה מתכוונת בעת צטיית מצטים שהם "כבר יציאת מזרים"?

דברי הרמב"ן ורבי יהודה הלוי שמזמנים בתורה יכולים לשפוק אור על שאלות אלה.

חמץ ומצה

תמונות ומדבקות החמץ שאתם מכירים את לחם העוני שאכלו אבותינו. לחם שזונים עליו. כה- סת... , והחמץ- השאור, הגאווה.

מה את/ה לוקח איתך הן מאיסור החמץ והן מחיוב המצה? (אפשר להציל במקורות...)

חירות

חג הפסח מכונה "למנו חירותנו". מהי בעצם חירות? מהי חירות

מדומה?

האם אנו באמת בני חורין?

תוכלו להתיישב בכיסאות המסודרים במעגל, להוציא מהתיק את קטעי התורות, לקרוא אותם ולנהל דיון על השאלות הנ"ל באופן עצמאי.

(החליטו כיצד תרצו להתנהל, מי מנחה? האם תוראים כל קטע בנפרד

ואז דנים עליו? האם באופן אחר?)

יש לך כעת הגדרה לחירות? יש ביטויים להגדרה זו בחיינו היום-

יומיום?

ארבע מי יודע?

על השטח מונחים קלפים למשחק רביציות... איז הסדר מלא בכל כך

הרבה רביציות... מדוע? מה משמעות המספר הזה בלידה הזה? שחקו

להנאתכם. מנצח/ת הראשון/ה שזובר/ת ארבע רביציות.

תוכלו לקרוא בהגדות המפוארות ברחבי החדר על ה"ארבע" - ארבעת

הבנים, ארבע הקושיות, ארבע לשונות גאולה... מה חידשתם?

שולחן ליל הסדר

האם את/ה מחכה ליל הסדר כבר יגיע? מדוע?

ספרי/י על ליל סדר שכור לך באופן מיוחד.

ספרי/י על מנהג מיוחד של משפחתך באילה זה.

על מה תרצה/י לדבר בילל הסדר המתקרבה? (קדש... רחל... מרור... שימו לב להסבר

של הרב ברויאר מדוע הכרחי לטלב מרור בקרבן הקסח... כורק... האל...?)

באיזה אופן תרואם להצלחת הצרבה?

למה חשוב לצטוט מדי קצם "סדר"? האם יש תחום בחייך שבו היית רוצה כרגע "לצטוט

סדר"?

משכני אחריק נרוצה

זוג יונים מסמל את האהבה הגדולה שפורחת

באביב, את שיר השירים.

קול התור נשמע בארצנו... בניגוד לראש השנה בתשרי הפותח

את השנה ביראה, ראש השנה בניסן, ראש השנה של צמ

ישראל, נפתח באהבה. אהבה גדולה.

באלו תחומים את/ה מרגיש/ה צבדתי ה' מתוך אהבה ובאלו

צבדתי ה' מתוך יראה?

ראו ברמב"ם את תיאור קיום מצוות "ואהבת את ה'

אלוקיך..." כתיאור "חולי האהבה". ראו את תיאורו של הרב

קוק בהקדמה לשיר השירים לגבי רבי עקיבא שנהרג בידי הרו-

מאים בשלל "ואהבת".

האם אהבת ה' תלויה באהבת הבריות?

"כי אני נקי וכשאת נקי אני מותק..."

הניתיונות לפני החג ולקראתו תופסים מתים נכבד בתודעתנו ובזמננו...

האם את/ה אוהבת לנקות? האם יש משהו מסוים שאת/ה במיוחד מצדיקה לנקות? באופן כללי שאת/ה
לצבור בבית?

כידוע, כפי שמדגים על השולחן, לכל סוג לכלוך יש את סוג חומר הניתקי המתאים לו, ואת סוג הסמרטוט
או המברשת היעילים והנכונים.

האם נוכח לומר זאת גם על תחום הנבל? דברים מסוימים ש"מתקים" באופן מסוים ו"לכלוכים" אחרים
שמתקים או מטהרים באופן אחר?

לפניכם על השולחן מדבקת לבנות. אנא כתבו "משל" שמתאים לכלי וחומרי הניתקי השונים והדבקו את
המדבקה עם המשל על אותו חבל.

(לדוגמא: אם סוחטים יותר מדי זה בסוף נקוצ...)

האם יש משהו ספציפי בק או בסביבתך הקרובה שצריך לנקות? השנה? כיצד? מה "חומר הניתקי" שיתאים
לכך?

האם וכיצד אווירת הניתיון הפיזי השוררת בכל משפחה צריך באופן נבטי?

"החודש הזה לכם ראש חודשים ראשון הוא לכם לחודשי השנה"

שנה טובה! (האם את/ה יודעת איזו שנה צכשיו למנוים איזואת מצרים?) האם היית רוצה
למנות שנים איזואת מצרים? (1/1/3327)... היית רוצה לספור חודשים מניסן ולא
מתשרי?

מה המשמעות של ספירת הזמן מתאריך זה ואילך דווקא?
מה הקשר בין יזואה מבית צבדים לבין קבלת אחריות על הזמן? (אפשר לציין).

לקראת סיום...

לפניך לוח חלק ומחיתו דפים ריקים שניתן להזמיר ללוח.
כתבי/י מילה אחת שהתחדשה לך בסדנא או מילה שמסכמת את החוויה לעברת התחנות
השונות והזמדי/י את הפתק ללוח. תודה!

איך יודעים

שבא אביב

מילים ולחן: דתיה בן דור

איך יודעים שבא אביב?

מסתכלים סביב סביב

ואם רואים שאין עוד בוץ

בשבילים

ואם רואים שנעלמו

המעילים

ואם פרג וגם חרצית

לכבוד החג קישטו ארצי

אז יודעים (אז יודעים)

שבא אביב (שבא אביב)

אז יודעים שבא אביב,

אז יודעים שבא אביב.

איך יודעים שבא אביב?

מסתכלים סביב סביב

ואם רואים המון ידיים

חרוצות

נושאות סלים כבדים עם

יין ומצות

ואם שרים "שמחה רבה"

-

"אביב הגיע, פסח בא"

אז יודעים (אז יודעים)

שבא אביב (שבא אביב)

אז יודעים שבא אביב,

אז יודעים שבא אביב.

יש לי סימן
מילים: לאה נאור
לחן: משה וילנסקי

כשמסלקים את קור החורף מן הבית והלב,
כשפורח השקד, והתפוח מלבלב,
וכשקונים לי סנדלים (תתחדש) תודה רבה,
אז זה סימן שהאביב כבר בא.

יש לי סימן ועוד סימן
שהוא כבר בא, והוא כבר כאן,
יש לי סימן שהאביב כבר בא
יש לי סימן שהאביב כבר בא.

כשאגוזים מקשקשים בכובעים ובכיסים
זוג או פרט, זוג או פרט, לא יודעת מה עושים,
וכשמורחים את המצה במרגרינה וריבה
אז זה סימן שהאביב כבר בא.

יש לי סימן...

כשמפשירים את הלבבות, ומכשירים את הכלים.
וכשיוצאים אל החצר בשרוולים מקופלים,
כשמתחילים פתאום לרקוד וגם לשיר ללא סיבה
אז זה סימן שהאביב כבר בא.

יש לי סימן...

אנשים טובים

מילים ולחן: נעמי שמר

תפקחו את העיניים, תסתכלו סביב
פה ושם נגמר החורף ונכנס **אביב**
בשדה ליד הדרך יש כבר דגניות
אל תגידו לי שכל זה לא יכול להיות

אנשים טובים באמצע הדרך

אנשים טובים מאוד

אנשים טובים יודעים את הדרך

ואיתם אפשר לצעוד

איש אחד קנה לי ספר בן מאה שנה
איש אחר בנה כינור שיש בו מנגינה
ואישה טובה אחרת לי נתנה את שמה
ומאז אני בדרך שרה במקומה

אנשים טובים...

איש אחד יבנה לי גשר כדי לחצות
נהר
איש אחר יצמיח יער במורדות ההר
ואישה טובה אחרת, אם יהיה קשה
רק תצביע אל האופק ותבטיח ש -

אנשים טובים...

וממש כמו צמחי הבר הבודדים
הם עוצרים תמיד את החולות הנודדים
הרקיע מתבהר, וכבר אפשר לראות
אנשים על אם הדרך מחכים לאות

אנשים טובים...

יש לי סימן

מילים: לאה נאור

לחן: משה וילנסקי

וכשיוצאים אל החצר
בשרוולים מקופלים,
כשמתחילים פתאום
לרקוד וגם לשיר ללא
סיבה
אז זה סימן שהאביב
כבר בא.

יש לי סימן...

כשמסלקים את קור
החורף מן הבית והלב,
כשפורח השקד, והתפוח
מלבלב,
וכשקונים לי סנדלים
(תיתחדש) תודה רבה,
אז זה סימן שהאביב
כבר בא.

יש לי סימן ועוד סימן
שהוא כבר בא, והוא
כבר כאן,
יש לי סימן שהאביב כבר
בא
יש לי סימן שהאביב כבר
בא.

כשאגוזים מקשקשים
בכובעים ובכיסים
זוג או פרט, זוג או פרט,
לא יודעת מה עושים,
וכשמורחים את המצה
במרגרינה וריבה
אז זה סימן שהאביב
כבר בא.

יש לי סימן ...

כשמפשירים את
הלבבות, ומכשירים את
הכלים.

אמר רבי עקיבא

לא הוציאם אלא בחודש כשר לצאת.

לא בתמוז- מפני השרב

ולא בטבת- מפני הצינה

אלא בניסן- שהוא כשר לצאת בו בדרך,

לא חמה קשה ולא צינה קשה.

(במדבר רבה פרשה י"ג)

" החג של תחייתנו ההיסטורית חייב להיות גם החג של תחיית הטבע. הא-ל שנשימת האביב שלו מעוררת את הטבע מקפאון המוות של החורף הוא הוא הא-ל שמילט אותנו מן המוות ומן השיעבוד והעניק לנו חיים וחירות... ולמראה האביב בטבע נחוג את יום הזיכרון של האביב שלנו... בלילה אחד של אביב הציל אותנו מן המוות הגופני והמדיני ונתן לנו חירות וחיים... הוא הא-ל אשר באחת מנהיג את הליכות הטבע וההיסטוריה..."

(רש"ר הירש, דברים ט"ז, א)

"ברור אפוא שההוראה להצמדת המאורע ההיסטורי של יציאת מצרים אל "חודש האביב" באמצעות עיבור השנה קשור בהחדרת האמונה שהיבול והצלחתו תלויים בא-ל שהוציא ממצרים- הוא "ה' אלקינו ה' אחד".

(ד"ר נגה הראובני, טבע ונוף במורשת ישראל)

הביטוי "שמור את חודש האביב" זוקק ביאור, מדוע נזכר "חודש האביב", ולא נאמר "שמור את חג הפסח" (כמו "שמור את יום השבת")?

הנצי"ב מוולוז'ין מצא כאן מקום לדרוש, ולהסביר על פי זה את אופיה של הפרשה כולה: "ויש לנו לדעת ולהתבונן, כי כמו חודש האביב מסוגל להפוך כל זרע לצומח מחדש להחליף כח, כך חודש הזה אות לישראל אשר עוד נחליף כח ובניסן עתידין ליגאל. ומי שמתבונן יותר רואה כי ישראל בעולם כמו השתות (העיקר) בכל פרי שהוא הגרעין. שאין אדם מחבב כ"כ הגרעין לאכילה, ואינו נשמר כמו גוף הפרי שמוכשר להנאת האדם, אך מכ"מ הגרעין הוא שומר את קיום המין. ובשעה שמגיע לריח האביב, הוא היקר מכל הפרי. וכל הפרי נרקב, והגרעין שח לארץ ומגיע למשוש דרכו ולעשות פרי. כך ישראל בעולם בהליכות הטבע אינם נראים לעיקר בעולם, אבל המה המקיימים את העולם. וכאשר יגיע מועדם אז יהיה משוש דרכם להיות גדל והולך ומעלים מן האדם בכלל. וע"ז נקרא חודש האביב. ומפרש דמ"ה בחדש האביב הוציאך וגו'. להודיעך את כ"ז".

במילים אחרות: התורה רומזת במילים "חודש האביב" לכוחות עלומים בעם ישראל המסוגלים לפרוץ בזמן מיוחד זה. העלמותם של הכוחות עלולה להביא את האדם להזנחתם, שכן שלא כמו פרי האילן שנראית לכל איכותו, הזרע הוא נעלם ומושרש באדמה, ואף שכוחו רב, ישנו חשש מתמיד שישאר קבור בהעלמו-תו. על זה מצווה התורה "שמור את חודש האביב". השתוקק להפרכת הזרע, להוצאתו לאור, ומתוך כך להתחדשות החיים.

(הנצי"ב מוולוז'ין, "העמק דבר", מוסבר במאמר של הרב נריה מנצור)

...הגורל הוליד אותי ואת אחי בני דורי בימים המדוללים בהם שבו היהודים לארצם והקימוה מחדש. שוב אינני היהודי הנווד בדרכי העולם, המהגר ממדינה למדינה, המגורש מגולה לגולה. אבל כל יהודי, בכל דור ודור, חייב לראות עצמו כאילו היה שם, בדורות ובמקומות ובאירועים שקדמו לו. לפיכך עודני נודד, אבל לא בדרכים הנידחות של העולם. עתה אני נודד במרחבי הזמן, נע מדור לדור, נוסע בנתיבי הזכרונות.

הזכרון מצמצם את המרחקים. מאתיים דורות עברו מראשית תולדות עמי, והם דומים בעיני כימים אחדים. רק מאתיים דורות עברו מאז קם אדם ושמו אברהם ועזב את ארצו ואת מולדתו והלך אל הארץ שהיהוים היא ארצי. רק מאתיים דורות עברו מיום שלקנה אברהם את מערת המכפלה בעיר חברון ועד הסכסוכים הרצחניים המתרחשים בה בדורי. רק מאה וחמישים דורות עברו מעמוד האש של יציאת מצרים ועד עמודי העשן של השואה. ואני, שנולדתי מזרעו של אברהם ובארצו של אברהם - הייתי בכולם.

הייתי עבד במצרים, וקיבלתי את התורה בהר סיני, ויחד עם יהושע ואלהו עברתי את נהר הירדן, נכנסתי לירושלים עם דוד, וגליתי ממנה עם צדקיהו, ולא שכחתי אותה על נהרות בבל, ובשוב אדוני את שיבת ציון חלמתי בין בוני חומתה. לחמתי ברומאים וגורשתי מספרד, והועליתי על המוקד במגנצא, היא מיינץ, ולמדתי תורה בתימן, ושכלתי את משפחתי בקישיניב, ונשרפתי בטרבלניקה ומרדתי בוורשא ועליתי לארץ ישראל, היא ארצי שממנה גליתי ובה נולדתי וממנה אני בא ואליה אשוב.

נאום הנשיא עזר ויצמן בפני חברי בתי הפרלמנט הגרמני

לפני שלוש מאות שנה הפליגה לעולם החדש אונייה ושמה "מייפלאואר" ובה אנגלים שלקצו בחברה. הם חיפשו חוף שומם לחלוטין להקים בו עולם חדש. הם נחתו ב... אמריקה, והיו ראשוני המייסדים של אומה זו. היה זה מאורע גדול בתולדות אנגליה ואמריקה ועל כן כל ילד אמריקאי יודע שם זה מביית אבא, בית ספרו ועוד. אבל תאב אני לדעת אם יש אנגלי אחד, היודע בדיוק את יום ושעת ההפלגה של אונייה זו, כמה אנשים היו באנייה, שמות משפחותיהם, מה לבשו, מה אכלו, מה היה מסלול הפלגתם, היכן הנקודה בה עלו על חוף הארץ שייסדו אבותיו ובה הוא גר היום בזכותם? והנה לפני יותר משלושת אלפים ושלוש מאות שנה קודם הפלגת המייפלאואר, יצאו היהודים ממצרים. כל ילד יהודי בעולם - באמריקה וברוסיה, בתימן ובגרמניה - יודע בדיוק: אבות אבותיו יצאו ממצרים בעלות השחר של החמישה עשר בניסן. מה לבשו? "מותניהם חגורים ומקלם בידם"; הם אכלו מצות, והגיעו אחרי שבעה ימים לים סוף. הוא גם מכיר את מסלול המסעות במדבר וקורותיהם במשך ארבעים שנה. עד היום הזה, אונלים היהודים בכל העולם מצה זו שבעה ימים מחמישה עשר בניסן, ומספרים ביציאת מצרים ובצרות שבאו על היהודים מיום שיצאו לגולה ואילך. והם מסיימים בשני מאמרים: השנה אנו עבדים, לשנה הבאה בירושלים, בארץ ישראל. כך טיבם של היהודים.

דוד בן גוריון בעדות לפני ועדת פיל 1936

הסדר האחרון בגטו ורשה

... היה שם מוישל'ה אחד ,

מוישל'ה האחרון, בגטו ורשה

שואל את אביו "מה נשתנה".

מה נשתנה הלילה הזה, מכל הלילות ?

למה הלילה הזה ארוך ומפחיד , מכל לילה אחר ?

בשמוישל'ה שאל את השאלות

, שמים וארץ נעמדו דום ,

המלאכים פחדו להרעיש

ואביו... אביו , רצה לענות "עבדים היינו ."

ומוישל'ה אמר: " טטה זיסה (אבא יקר)

יש לי עוד שאלה אחת משלי ,

וזו שאלתי,

אני רוצה לדעת, אבא יקר ,

האם עדיין אחיה בחיים בשנה הבאה, לשאול אותך מה נשתנה ?

האם יישאר איזה ילד יהודי בחיים , לשאול מה נשתנה ?

האם יישאר איזה אבא יהודי בחיים , לענות עבדים היינו ?

ואביו ענה: אני לא יודע , אני לא יודע, אני לא יודע אם אני אחיה

, אני לא יודע, אני לא יודע אם אתה תחיה ,

אבל אני יודע שתמיד יהיה מוישל'ה אחד,

איפה שהוא , איפה שהוא,

שואל את ה"מה נשתנה",

אני לא יודע אם אנו נחיה אבל אני יודע דבר אחד

" ... כי בשם קודשך נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד"

פרופ' שבייד "ספר מחזור הזמנים":

"ההצגה" של סדר ליל הפסח שונה מן ההצגה הדרמתית הקלאסית... היא איננה נערכת על במה ואין בה שום חיקוי או שחזור... הצגת החיים את עצמם... כל משתתף בסדר חייב לראות את עצמו כיוצא ממצרים בהווה שלו. הוא איננו משחק את המאורע שהיה אלא מפרש על פי המאורע שהיה את המאורעות של זמנו... זוכרים את העבר, מדמים את העתיד המקווה, וחיים את ההווה בין זכרון לתקווה באינטנסיביות גדולה...

"טעם המרור" מתוך פרקי מועדות של הרב מרדכי ברויאר:

המרור הוא ירק "חד", שאינו ערב לחיך, אולם ירק זה הוא מר רק כל עוד הוא נאכל בפני עצמו; אך הוא נעשה ערב לחיך כאשר הוא נאכל עם הבשר. ולא עוד, אלא הוא משביח את טעם הבשר... משום כך מצווה לאכול את הפסח "על מרורים" כי האוכל את הפסח עם מרור מסמל באכילתו את היחס שבין גלות לגאולה. כי הגלות היא מרה כלענה- כל עוד היא עומדת לעצמה, ואינה מצטרפת לגאולה, והרי היא דומה אפוא למרור זה, שהוא מר כאשר הוא נאכל בפני עצמו. אך הגלות עצמה נעשית חלק של הגאולה, והיא מוסיפה על מעלות הגאולה- כדרך שהמרור המסמל את הגלות משביח את טעם בשר הפסח המסמל את הגאולה.

כל אדם צריך מצרים אמנון ריבק

כל אדם צריך שתהיה לו
איזו מצרים,
להיות משה עצמו מתוכה
ביד חזקה,
או בחריקת שיניים.

כל אדם צריך שתהיה לו
איזו מצרים,
לגאול עצמו מבית עבדים,
לצאת בחצי הליל אל מדבר
הסתרים,
לצעוד הישר אל תוך המים,
לראותם נפתחים מפניו לצדדים.
כל אדם צריך כתף,
לשאת עליה את עצמות יוסף,
כל אדם צריך להזדקף.

כל אדם צריך שתהיה לו
איזו מצרים.
וירושלים,
ומסע ארוך אחד,
לזכור אותו לעד
בכפות הרגליים.

כל אדם צריך אימה חשכה גדולה,
ונחמה, והבטחה, והצלה
שידע לשאת עיניו אל השמים.
כל אדם צריך תפילה
אחת,
שתהא שגורה אצלו על השפתיים.
אדם צריך פעם אחת להתכופף -
כל אדם צריך כתף.

פעילויות דרמה הקשורות לחג הפסח על פי ספר של יונדב קפלון.

1. כשאצא ממצרים

הרכיבו רשימה של "יוצאים" מכל מיני "מצרים" (אסיר שהשתחרר, חולה שהבריא, נגמל מסמים...)

כל משתתף יבחר דמות מתוך הרשימה שהרכבתם

כל משתתף ידמיין את עצמו בתור הדמות שבחר- רגע לפני השחרור (הציפיות... הדריכות...) ובשעות

והימים מיד אחרי השחרור.

ספרו זה לזה על תחושותיכם

העניקו זה לזה עצות ותמיכה להצלחת השחרור, מתוך הבנת הקשיים הכרוכים ב"יציאות ממצרים".

2. ליד הים

על פי המדרש טיפוסים שונים של אנשים הגיבו באופן שונה לסיטואציה שבה עם ישראל מגיע

לשפת ים סוף והמצרים מתקרבים לתפוש אותם. (!)

ניתן לכנות את הטיפוסים:

המתייאש

הנסוג

הנלחם

"נחשוך" (קופץ ראשון לים בטרם נבקע)

"שפחה" (שראתה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא)

בחרו כל אחד אחד מן הטיפוסים ודמיינו איך הוא הרגיש בשעה שנבקע הים ועברו בתוכו ביבשה.

איזה "ים" ניצב בפניך שאתה זקוק לנס להבקיעו? איזה "אויב" רודף אחריך?

איזה טיפוס אתה מבין הטיפוסים הנ"ל כשאתה עומד בין "הים" ובין "מצרים הרודפים אחריהם"?

ארבעה בנים

חכם

רשע

תם

שאינו יודע לשאול

ארבעה בנים

חכם

רשע

תם

שאינו יודע לשאול

ארבעה בנים

חכם

רשע

תם

שאינו יודע לשאול

ארבעה בנים

חכם

רשע

תם

שאינו יודע לשאול

4 לשונות גאולה

והוצאתי

והצלתי

וגאלתי

ולקחתי

4 לשונות גאולה

והוצאתי

והצלתי

וגאלתי

ולקחתי

4 לשונות גאולה

והוצאתי

והצלתי

וגאלתי

ולקחתי

4 לשונות גאולה

והוצאתי

והצלתי

וגאלתי

ולקחתי

ארבע אמהות

שרה

רבקה

רחל

לאה

ארבע אמהות

שרה

רבקה

רחל

לאה

ארבע אמהות

שרה

רבקה

רחל

לאה

ארבע אמהות

שרה

רבקה

רחל

לאה

ארבע כוסות

קידוש

מגיד

ברכת המזון

הלל

ארבע כוסות

קידוש

מגיד

ברכת המזון

הלל

ארבע כוסות

קידוש

מגיד

ברכת המזון

הלל

ארבע כוסות

קידוש

מגיד

ברכת המזון

הלל

שמות החג

חג האביב

חג המצות

חג פסח

חג החירות

שמות החג

חג האביב

חג המצות

חג פסח

חג החירות

שמות החג

חג האביב

חג המצות

חג פסח

חג החירות

שמות החג

חג האביב

חג המצות

חג פסח

חג החירות

ארבע קושיות

חמץ ומצה

שאר ירקות ומרור

מטבילין

מסובין

ארבע קושיות

חמץ ומצה

שאר ירקות ומרור

מטבילין

מסובין

ארבע קושיות

חמץ ומצה

שאר ירקות ומרור

מטבילין

מסובין

ארבע קושיות

חמץ ומצה

שאר ירקות ומרור

מטבילין

מסובין

על החירות

הבחינה השלישית של העבדות היא בחינה יותר עדינה. אחרי שאדם זכה לחופש, השתחרר מעבדות בכפייה, וכמו כן הוא בחר בחופש, הוא רוצה בחירות - עדיין הוא לא בהכרח חופשי. במימד הזה של החירות עסקו גם הפסיכולוגים, וביניהם אריך פרום, שכתב את הספר 'מנוס מחופש'. פרום אמר שהאדם המודרני למרות שמבחינה רשמית הוא חופשי - יש לו מעמד, זכויות, חירויות וכו' - לא תמיד הוא חופשי, כיוון שיש כוחות שונים, גדולים ממנו, שפועלים עליו ומשביתים ממנו את הבחירה החופשית, שוללים ממנו את החופש. פרום דיבר בעיקר על הפרסומת - הפרסומת נועדה להשבית מהאדם את הבחירה החופשית. הפרסומת לא פועלת על הצד השכלי, היא לא באה לשכנע את האדם, היא לא באה לעבוד על השכל שלו, אלא להיפך - הפרסומת נועדה להשתיק את החשיבה האנושית ולפעול על הרגש. כך גם הפוליטיקאים - באים להשתיק את החשיבה האנושית ולפעול על הרגשות.

כך כותב אריך פרום:

השידול לקנות של איש-העסקים הישן היה ביסודו שידול שכלי, הוא הכיר את סחורתו, ידע את צרכי הקונה, ועל יסוד ידיעה כזו ניסה למכור. ודאי, שידולו את הקונה לא היה לגמרי אובייקטיבי והוא ניקש לשכנע ככל האפשר, אולם כדי לבוא לתוצאות ממשיות במכירת סחורתו היה עליו לדבר דברים המתקבלים על הדעת, דברים של ממש...

כפרסומת זו לגבי הצרכן, כך נוטות גם שיטות התעמולה הפוליטית, להגביר את רגש האפסות בלב היחיד הבוחר. חזרה על סיסמאות והדגשת גורמים שאין להם כל קשר לבעיה העומדת על הפרק, מביאים לטמטומו של הבוחר. פניה ברורה למחשבתו היא יוצאת מגדר הרגיל - אפילו בארצות הדמוקרטיה. למול הכוח והגודל של המפלגות, כפי שהן מוצגות בתעמולה שלהן, אין הפרט הבוחר יכול שלא להרגיש עצמו דל וקל

בערכו...

מה איפוא הוא מובן החופש בשביל האדם המודרני? הוא השתחרר מהכבלים החיצוניים שהיו יכולים למנעו מלעשות ומלחשוב כפי שמצא לנכון. יכול היה להיות בעל-בחירה, אילו היה יודע את שהוא עצמו רוצה, חושב ומרגיש. אבל אין הוא יודע. הוא מציית לסמכות עלומות-שם ומסגל לו "אני" שאינו שלו. ככל שהוא מוסיף ועושה זאת, הוא מרגיש עצמו חלש יותר ובאותה מידה אנוס יותר ללכת בתלם.

זו העבדות מן הסוג השלישי - האדם מבחינה רשמית איננו משועבד, אבל מבחינה פנימית, מבחינה פסיכולוגית, באופן לא-מודע הוא עבד. הוא עבד של סמכויות עלומות שם שפועלות עליו. זו המדרגה השלישית.

המדרגה הרביעית של העבדות היא הלחץ החברתי, ההשפעה החברתית. אדם חי בתוך חברה מסויימת בעלת נורמות מסויימות, ובאופן טבעי הוא חלק מכך, הוא מאמץ את הנורמות של החברה. קשה לאדם להשתחרר מהנורמות הללו וקשה לו אפילו לחשוב שהנורמות הללו אינם טובות.

(מתוך מאמר של הרב אלישע אבינר "חירות הרצון")

ההבדל שבין העבד ובן החורין איננו רק ההבדל מעמדי, מה שבמקרה זה הוא משועבד לאחר וזה הוא בלתי משועבד. אנו יכולים למצוא עבד משכיל שרוחו הוא מלא חרות, ולהיפך - בן חורין שרוחו הוא רוח של עבד. החרות הצביונית (=המהותית) היא אותה הרוח הנישאה שהאדם, וכן העם בכלל, מתרומם על ידה להיות נאמן להעצמיות הפנימית שלו... מה שאין כן כבעל הרוח של העבדות, שלעולם אין תוכן חייו והרגשתו מעורים בתכונתו הנפשית העצמית, כי אם במה שהוא יפה וטוב אצל האחר השולט עליו איזה שליטה שהיא, בין שהיא רשמית בין שהיא מוסרית, במה שאותו האחר מצא שהוא יפה ושהוא טוב.

(הרב קוק "עולת ראי"ה", הקדמה להגדה של פסח).

נתן שרנסקי מתוך "לא אירא רע":

כאדם חופשי אני אובד בין אלפי ברירות.

בלכתי ברחוב ניבטים אלי עשרות סוגי גבינות, פירות ומיצים מחלונות הראווה. יש כאן מיני ירקות שמימי לא ראיתי ושאת שמעם לא שמעתי ואינסוף החלטות שצריך להכריע ביניהן. מה לשתות בבוקר תה או קפה? איזה עיתון לקרוא? מה לעשות בערב? להיכן ללכת בשבת? אצל אלו ידידים לבקר?

בצינוק היו החיים פשוטים יותר. כל יום הביא איתו רק בחירה אחת בין טוב לרע, בין לבן לשחור, בין לומר "כן" או "לא" לק.ג.ב. יתר על כן, ניתן לי כל הזמן שבעולם לשקול את בחירתי, להתרכז בבעיות הבסיסיות ביותר של הקיום, להעמיד את עצמי במבחנים של פחד, תקווה, אמונה ואהבה. עתה, אובד בין אלפי ברירות יומיומיות, תפסתי לפתע ששוב אין עיתותי בידי להרהר בשאלות הגדולות.

כיצד ניתן להנות מהצבעים העזים של החופש מבלי לאבד את העומק הקיומי שחשתי בכלא?

כיצד לספוג את כל קולות החופש מבלי להתיר להם להחריש את קולו המרטיט של השופר ששמעתיו בצינוק?

אמנם מי שבעת שסרקו את בשרו במסרקות של ברזל יכול יוכל להשיב "כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה ובכל נפשך מתי יבוא לידי ואקיימנה", ולהאריך באותה שעה באחד עד שיצאה נשמתו, רק הוא יכל לאמר שאין כל העולם כולו כדאי כיום שנתן בו "שיר השירים" לישראל, שכל הכתובים קודש ושיר השירים קודש קודשים (הרב קוק, הקדמה לשיר השירים)

רמב"ם, הלכות תשובה פרק י' הלכה ג':

וכיצד היא האהבה הראויה? הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה יתירה עזה מאוד, עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה', ונמצא שוגה בה תמיד, כאילו חולה חולי אהבה, שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אישה, והוא שונה בה תמיד בין בשבתו בין בקומו, בין בשעה שהוא אוכל ושותה. יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו, שוגים בה תמיד, כמו שציוונו "בכל לבבך ובכל נפשך" והוא ששלמה אמר דרך משל (שיר השירים) "כי חולת אהבה אני". וכל שיר השירים משל הוא לעניין זה.

זכר ליציאת מצרים

ד"ה אנכי ה' אלוקיך: הדיבור הזה מצוות עשה, אמר אנכי ה', יורה ויצוה אותם שידעו ויאמינו כי יש ה', והוא אלהים להם, כלומר הווה, קדמון, מאתו היה הכל בחפץ ויכולת, והוא אלהים להם, שחייבים לעבוד אותו. ואמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כי הוצאתם משם תורה על המציאות ועל החפץ, כי בידיעה ובהשגחה ממנו יצאנו משם, וגם תורה על החדוש, כי עם קדמות העולם לא ישתנה דבר מטבעו, ותורה על היכולת, והיכולת תורה על הייחוד, כמו שאמר (ט' י"ד) בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ. וזה טעם אשר הוצאתיך, כי הם היודעים ועדים בכל אלה. (רמב"ן על עשרת הדברות).

אחר כן קרא חכם מחכמי היהודים ושאל אותו על אמונתו. יא. אמר לו החבר: אנחנו מאמינים באלהי אברהם יצחק ויעקב המוציא את בני ישראל ממצרים באותות ובמופתים ובמסות, והמכלכלם במדבר, והמנחילם את ארץ כנען, אחר אשר העבירם את הים והירדן במופתים גדולים, ושלח משה בתורתו, ואחר כך כמה אלפי נביאים אחריו מזהירים על תורתו, מיעדים בגמול טוב לשומרה, וענש קשה לממרה אותה. ואנחנו מאמינים בכל מה שכתוב בתורה, והדברים ארכים.

(ריה"ל כוזרי פרק ראשון)

חמץ ומצה

ההבדל הגסטרונומי בין עיסה ששהתה ותפחה במשך חמש עשרה דקות לבין עיסה דומה ששהתה ארבע דקות נוספות הוא, מן הסתם, לא מאד משמעותי. מבחינה הלכתית אנחנו לומדים ששבריר השנייה שלפני הדקה ה-18 ושבריר השנייה שאחריה יוצרים את ההבדל העצום שבין קיום מצווה מדאורייתא לבין חיוב, חלילה, בכרת!

חוסר תשומת הלב ושבריר השניה המיותר, יוצרים את ההחמצה- את הפספוס!

יש רמה נוספת של דיוק ושל משמעת הנדרשים במצה:

אילו היה הקב"ה מצווה עלינו במשך שבעה ימים להפרד מהקמח הנוצר מחמשת מיני דגן ולאכול רק פירות, ירקות, בשר ויין, היה איסור אכילת החמץ מובן באופן מסוים. אבל התורה אינה אומרת לברוח ולהתעלם לחלוטין מבלי-לות של קמח ומים. היא מבקשת להמשיך ולעשות אותן, אלא שבשבוע זה עלינו לעשותן באופן אחר, החורג מהשיגרה.

אם יבוא אדם ויאמר שהוא פוחד שלא יעמוד באופן הביצוע המיוחד שנדרש השבוע והוא מעדיף להתנזר בתקופה זו ממאכלים העשויים מקמח ומים, התורה לא מאפשרת לו לעשות זאת!

כשם שחובה עלינו להשבית את החמץ, כך חובה עלינו לאכול את המצה! אלה שתי מצוות כדוגמת "סור מרע" ו"עשה טוב" אלא שאת הטוב אנו נדרשים לעשות על ידי אותם יצרים, רגשות ומאווים שמהם אנו נדרשים לברוח! כלומר: לא להתעלם מהנקודות האנושיות שמהם אנו בנויים, אלא לעצב אותן.

רש"ר הירש הבין שהמצה, "לחם עוני", היא "ביטוי אופייני לעבדות. כשם שברגע היציאה לא הניחו להם נוגשיהם שהות לחימוץ לחמם... כן לא נתנו להם בהיותם עבדים שהות לחימוץ לחמם. בכל עת עמדו מאחוריהם שוט הנוגש ולחץ עומס העבודה שאילצום לאפות את לחמם במהירות ובחיפזון". (שמות יב, ח). מצד שני, כפי שנראה מפסוקי התורה שהוזכרו לעיל וממקורות חז"ל, אכילת המצה מתקשרת דווקא לגאולה ולא לשעבוד, ומה עניין אכילת לחם עבדות לציין את הגאולה? כך הוא פתרונו של הרב הירש (שם):

מצה מסמלת "עבדות", תלות סוציאלית, היפוכה, החמץ, מסמל אפוא עצמאות סוציאלית. והנה על יום הפסח להיות לנו לזכרון, עליו להזכיר לנו תמיד מחדש את הרגע בו זכינו בחרות ועצמאות לבל נשכח כיצד זכינו לאלה. יום קומנו לחירות ולעצמאות עומד בראש מחזור-ימים שלם (שבוע), אבל לא את סמל החירות הוא נושא לפנייהם אלא סילוקו של סמל העצמאות... בו ביום, בו זכינו לאישיות עצמאית... עלינו לבער מתוך כל שטח גבולנו את סמלה המיוחד של עצמאות סוציאלית... ונזכור ונביע בזאת, כי ברגע בו קמנו לחירות ולעצמאות לא היה, לא באישיותנו ולא בקנייננו, אף זיק של עצמאות או כשרון לרכוש עצמאות, אלא שרויים היינו בעמקי שעבוד וחוסר אונים, רק כוחו השולט בלי מצרים של ה' הקימנו לחירות ולעצמאות. וכל האוכל בשבעת ימי זכר שיחרורנו כל כמות מלחם החירות... מכחיש כי ה' הוא מקור חירותנו, מצהיר על חירותנו כעל הישג אנושי.

הנה כי כן, לדעת רש"ר הירש, דווקא בשעת הגאולה יש לאכול את לחם העבדות, משום שאין החירות הישג אנושי אלא מתנת שמים, ואכילת המצה, אף שהיא זכר לגאולה, באה להזכיר בשעת הגאולה שלא נגאלנו וזכינו לחירות בזכות עצמנו אלא בחסדי ה'.

(רש"ר הירש עם הסבר הרב אברהם וולפסון)

המהר"ל (גבורות ה' נא) דוחה בתוקף את הדעה שהמצה קשורה עם העבדות במצרים וטוען שאין שום מקור לכך במקרא ובחז"ל שישראל אכלו מצה אלא ביציאת מצרים בשעת הגאולה. לכן הדבר ברור לדעתו שעניין המצה קשור לגאולה דווקא וכמו שנאמר "תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחיפזון יצאת מארץ מצרים". לדבריו, הנאמר בהגדה "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים" אינו מכוון לשעת השעבוד אלא לשעת הגאולה. מה, אם כן, שואל המהר"ל, טעם הכינוי "לחם עוני", שהרי לכאורה "אין עניין עניות במקום עשירות הגאולה" ? מסביר המהר"ל (שם):

המצה נקרא לחם עוני היפך מצה עשירה (כפירושו השני של הרמב"ן הנ"ל)... וזה כי העני שאין לו אלא עצמו ואין לו ממון רק עצמו וגופו, והמצה כאשר אין בה רק(אלא) עצם העיסה, שעצמות העיסה הוא המים והקמח... בזה הוי לחם עוני... ואולי יקשה לך מה עניין העניות אל החירות והלא שני הפכים הם החירות והעניות הלא דבר זה אין קשיא כי העניות בעצמו הוראה על הגאולה שאין עניין הגאולה רק שיוצא ואין לו שום צירוף (חיבור) אל זולתו, לא כמו העבד שאינו עומד בעצמו ויש לו צירוף אל זולתו - הוא האדון. לכך הדבר שיש בו עשירות אינו עומד בעצמו רק יש לו צירוף אל קנינו ואין בזה גאולה, אבל הדבר שיש בו עניות ואין לו קניין רק עומד בעצמו שייך בו גאולה, כי אילו היה המצה שהיא לחם עוני מורה על בני אדם שהם בני חורין היה לך לשאול והלא אין עניות סימן חירות כלל, אבל לחם עוני הזה בא על עצם היציאה לחירות ועצם היציאה לחירות אינו כי אם בהסתלק עניין הצירוף... וכאשר אין הצטרפות אז נמצאת גאולה...

חירות, מסביר המהר"ל, ענינה יציאה מכל השפעה זרה ועמידת העם והאדם ברשות עצמו. לכל אדם הווייה רוחנית ונפשית מקורית משלו אשר חנן אותו ה', וחשיפת הגרעין הפנימי הזה היא היציאה האמיתית לחירות. יציאת מצרים משולה במדרש ללידה: מהו "גוי מקרב גוי" - כאדם ששומט את העובר ממעי בהמה כך הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים (שוחר טוב, תהילים קיד). עיקר חשיבותה הרוחנית של יציאת מצרים היא בכך שעם ישראל מגלה את עצמיותו בעקבות שחרורו מעול מצרים. אנו מבטאים את הרעיון הזה במעשה על ידי אכילת המצה, לחם שאין בו אלא את "העצמיות" של הלחם שהוא קמח ומים, בלי תוספת של שאור או כל דבר אחר. ובהמשך דבריו מסביר המהר"ל ע"פ זה גם את עניין החיפזון בגאולת מצרים. לא היה כאן תהליך טבעי, דבר המורה על חבור למצב הקודם, אלא מצב ראשוני וחדש אשר חייב ניתוק גמור מכל קשר למצרים שנעשה ברגע אחד - "כי בחפזון יצאת מארץ מצרים". (מהר"ל עם הסבר הרב אברהם וולפסון)

